

KÖNYVTÁRRENDEZÉS THURZÓ GYÖRGY NÁDOR UDVARÁBAN 1611-BEN

Thurzó György nádornak, a XVII. századelő egyik leggazdagabb főúrnak bibliofil tevékenységére három forrás adataiból következtethetünk: az Országos Levéltárban őrzött könyvjegyzékéből,¹ levelezéséből, és a különböző könyvtárakban ma is fellelhető könyveiből. A könyvgyűjtemény mennyiségére, összetételére legautentikusabb adatokat az említett könyvjegyzékből kapjuk, (bár az nem tartalmazza a teljes könyvanyagot) a könyvtár berendezéséről, rendjéről pedig Samuel Hamel Thurzó Györgyhöz írott két levele tudósít.² Rövid közleményemben e két levél elemzésével kívánom bemutatni egy XVII. század eleji főúri könyvtár rendezési munkálatait.³ A fellelhető könyvanyaggal csak érintőlegesen foglalkozom, mivel e témáról Elena Saktorova szlovák kutató készített alapos tanulmányt.⁴

Samuel Hamel, Thurzó György kassai titkára⁵ 1611. augusztus 7-én keltezett levelében értesíti az akkor Kassán tartózkodó urát, hogy nagy nehézségek árán megérkezett Biccseré. Útját viharok, áradás hátráltatta, súlyosan meg is betegedett, még az „élete is veszélyben forgott”, csak úgy tudta útját folytatni, hogy kocsikat küldtek érte Biccseről. E levél írásakor még nem tudott hozzákezdeni a munkához. A második, szeptember 27-én kelt levelében már arról tudósítja Thurzót, hogy a könyvtár rendezésének nagy részével elkészült, és munkája befejeztével a hazatérő könyvkötővel együtt Kassán felkeresi urát. Thurzó György leveleiből tudjuk, hogy ügyei intézésére 1611 júliusában utazott Kassára, és csak október 25. után tért haza Biccseré,⁶ így a könyvtár rendezési munkálatai augusztus 7-től október közepéig, mintegy két és fél hónapig tartottak.

¹OL E 554 Városi és Kamarai Iratok, Fol. Lat. 921/a. Kiadása: *A magyar könyvkultúra múltjából. Iványi Béla cikkei és anyaggyűjtése.* Sajtó alá rend.: Herner János, Monok István. Szeged, 1983. (Adattár 11.) 505–535.

²Biccse (Bytca) Státhy Archív. Thurzovska korespondencia 1541–1626. 204. II.H/32. ld. *Adattár 1. 532–535.*

³Hálásan adózom Iványi Sándor, az egri Főegyházmegyei Könyvtár főkönyvtárosa emlékének, aki munkámban segítségemre volt.

⁴Kniha, 1981. 73–91.

⁵Samuel Hamel Kassán tanár, Thurzó Györgynél titkári teendőket végzett. 1611-ben *secretarius*ként írta alá azt az okmányt, amelyben Thurzó megerősíti a szepesi fraternitás kiváltságait. Hradszky János, *A XXIV. királyi plébános testvérsége és a reformáció a Szepességben.* Miskolc, 1895. 88. és Ila Bálint, *A Thurzó-család levéltára.* in *Levéltári Közlemények 1932.* 23. Könyvtárrendező munkáját említi: Kubinyi Miklós, *Bethlenfalvy gróf Thurzó Imre.* Bp., 1888. 8., Ila Bálint i. m., valamint Jozef Kocis, *Bytciansky zamok. Vydavetels' tve osveta.* 1974. 147.

⁶Levelek feleségéhez Biccseré: 1611. júl. 9., szeptember 8., október 17., Kassa, október 25.

Samuel Hamel megérkezésekor a könyveket rendezetlen állapotban találta, egy részüket a „felső szobában”, s külön egységként említi a „készmárki” könyveket. A várban csak egy könyvtéka volt, Hamelnek kellett még három tékát készíttetnie, hogy megfelelően el tudja helyezni a könyveket. Ebből azonban nem következettünk arra, hogy Thurzó csak 1611-ben alakíttatott ki magának külön könyvtárszobát. Thurzó könyvtárának megmaradt darabjai közül azok a példányok, melyeknek kötése 1611-nél korábbi, arra mutatnak, hogy a nádor korábban is gondot viselt könyveire. Így például a Baselben 1580–82-ben kiadott Vermilius, P. M. *Locorum Communium Theologorum* kötete,⁷ amelynek fehér, préseltbőr kötéstábláján 1597 a kötés évszáma. Thurzó leveleiben is találunk arra példát, hogy a vásárolt könyveket beköttette. *Egy új kalendáriumot Szépen bekötvén, más könyvel egyetemben, kiből török ellen való imádságok is vannak, küldtem* – írja 1594-ben.⁸ Ezek szerint folyamatosan átköttette a hozzá kerülő könyveket, így személyében tudatos könyvgyűjtőt kell látnunk, aki könyveink külső szépségére is jelentős pénzt áldozott.⁹ Hamel második leveléből az is kiderül, hogy a könyvtár festési munkálatait is ez időben végezték el.

Thurzó biccsei kastélyában komoly károk keletkeztek 1605-ben, mikor Bocskai hajdúi végigtarolták a letavai és biccsei birtokokat, s magát a kastélyt is felgyújtották. A helyreállítási munkálatok szakaszosan történtek, és 1612-ben fejeződtek be. 1612 novemberében már a korábbiaknál is fényesebb módon tudták megünnepelni Thurzó Borbála lakodalmát Erdődy Kristóffal a helyreállított rezidenciában. 1611-ben a könyvtár festésével egyidőben került sor a torony festésére, és a kerti halastavak rendbehozására is.¹⁰ Valószínű, hogy Thurzónak már az 1605-ös pusztítás előtt is volt rendezett könyvtárszobája, de a meglévő esetleg rongálódott könyvanyag mellett az állomány 1611-ig erősen megszaporodott. Ezzel magyarázható, hogy a Hamellel együtt Biccseire érkező könyvkötőnek még szeptember végén is hatvan kötet hátraléka volt. Thurzó könyvvásárlásairól nem maradt fenn számla, de ilyen nagyobb mennyiségben egyszerre beszerzett könyvnek tűnik a külön egységben említett „készmárki könyvek” megnevezés. A nádor Hamellel is küld haza könyveket, amelyek száma ugyancsak nem lehetett kevés, mert Hamel külön feladatként jelöli meg ezek kicsomagolását.

Valószínű, hogy e kassai könyvek között Bártfai kiadványok is lehettek, hiszen Bártfáról 1610-ben települt Kassára a város meghívására Klösz Jakab nyomdász veje Fischer János,¹¹ akinek érdeke volt megnyerni mecénásnak Felső Magyarország egyik leggazdagabb főúráját. Már 1611-ben két olyan mű lát napvilágot nyomdájában, amelyek egyike a nádor feleségének Czobor Erzsébetnek ajánlott, a másikban pedig

Tokaj. ld. *Bethlenfalvy gróf Thurzó György levelei nejéhez Czobor-Szentmihályi Czobor Erzsébethez*. Kiad. Zichy Edmund, bev. Kubinyi Miklós. Bp., 1876. A továbbiakban: *Thurzó levelei*.

⁷ Országos Széchenyi Kvt. Ant. 361.

⁸ *Thurzó levelei* 1594. október 23. Gerendavár.

⁹ Fennmaradt, általam ismert könyveinek mindegyike fehér préseltbőr, vagy fehér hártvakötésű, kötési tábláján: C G T R H P (Comes Georgius Thurzo Comes perpetuus de Arwa Regni Hungariae Palatinus) A könyvek többségén kötési dátum.

¹⁰ *Thurzó levelei* 1611. október 17. Kassa.

¹¹ Kemény Lajos, *Adatok Kassa város XVII. századbeli nyomdászatához*. in *Magyar Könyvszemle* 1890. 229–230.

Thurzó Györgyöt üdvözlő versek találhatók.¹² Még az sem kizárt, sőt nagyon valószínű, hogy a Hamel által Kassáról Biccse-re hozott kompaktor maga Fischer János volt. A Hamel-levél szerint a könyvkötő munkáját nem a helyszínen végezte, hanem otthon. Hamel megvásárolta a kötéshez szükséges anyagokat, megkötötték az egyezséget, majd a kompaktor visszatérve Kassára otthon végezte el a munkát. Hamel szeptember végére várta a kész könyveket. Kassáról ez időtájt nincs más könyvkötőről adat. A városban könyvkötőcéh csak a XVII. század végén alakult meg,¹³ élt ugyan korábban Kassán egy könyvkötő, Schmidt Dávid, de róla az utolsó adat 1604-ből való, feltehetően meghalt, vagy elköltözött. A következő adat kassai kompaktorokról már túl késői: 1632-ben Alszer Menyhért és Bálint János működtött a városban.¹⁴ Fischer Jánost viszont könyvkötőnek is nevezik: 1614-ben „könyvkötő kér valami kétszáz frt. subsifumot” – írja a városi jegyzőkönyv.¹⁵

A Thurzó-könyvtár elhelyezésére a fennmaradt inventárból következtethetünk.¹⁶ E szerint a könyvtár Thurzó lakoszobája mellett a déli rondellában kapott helyet. Az első emeleti bástyaszoba három ablakos helyiség, amelynek egyetlen bejárata közvetlenül a nádor szobájából nyílt. Berendezésére azonban nem nyújt kellő támpontokat az említett inventár, mivel azt 1627. január 1-én vették fel, ennél korábbi összeírás tudtommal nem maradt fenn. Ez az időpont Thurzó özvegye, Czobor Erzsébet halála utánra esik, mikoris az örökösök a berendezés nagy részét már széthordták, s nem oda tartozó tárgyak is bekerültek az inventárba. Az összeírás könyvtékát már nem említi, csak egy asztalt, széket, úriágyat, komódot, különböző méretű díszes rojtokat etc. Így a berendezést csak Hamel leveleiből rekonstruálhatjuk. Beszámolója szerint a középső ablak jobb és bal oldalán két nagy könyvszekrényt helyeztek el, a bejárattól jobbra levő kandaló fölött, és a középső délre néző ablak fölött nyit a korábban ott függő kereszt helyére – egy-egy kisebb tékát.

Hamel második levelében egy festő munkájáról is említést tesz, aki a könyvtárt kifestette, *a lehető legjobban kiszínezte és kidíszítette*. Több és már többször publikált adat szól arról, hogy Thurzó György udvarában festők tartózkodtak, mégis érdemes újra számba venni ezeket. 1604-ben a nádor írja feleségének:¹⁷ *Im küldtem valami képeket, melyeket Prágából hoztanak. Az Sentis csinálja táblára őket, úgy az mint az én íróházamban vannak afféle képecskék táblára csinálva...* Egy nagyobb vendéglátás alkalmából utasítást ad a vendégek elhelyezéséről:¹⁸ *Az képíró is egy ideig kiköltözködjethetik.* Samuel Hamel levelével közel egyidőben a torony kifestésének módjáról ír:¹⁹ *Az tornyot azzal kellek megfesteni, az ki kevesebb pénzért festi meg, csak hogy állandó legyen, de a képíró képtelent kíván, lehetetlen is, hogy annyiba kellenék állnia.* E levél szerint Thurzó válogathatott az ajánlkozó mesteremberek között – ami természetesen is egy nagyobb szabású helyreállítási

¹²RMK I. 429., RMK II. 340.

¹³Kemény Lajos, *Kassai könyvkötők*. in *Magyar Könyvszemle* 1907. 85–96.

¹⁴Kemény, *i. m.* 96.

¹⁵Kemény, *Adatok ...* 229.

¹⁶Biccse (Bytca) Státny Archív, OK A. usp. f. 158. no 5. Közli: Jozef Kocis, *i. m.* 122–127.

¹⁷*Thurzó levelei*, 1601. január 1. Letawa.

¹⁸*Thurzó levelei*, 1601. június 27. Nagyfalva.

¹⁹*Thurzó levelei*, 1611. október 17. Kassa.

munkánál – de a díszítést végző képművével már nehezebben kötött egyezséget. Ez a képműve nem valószínű, hogy azonos lenne az udvartartásához tartozó Sentis-szel. Thurzó György, de korábban apja Thurzó Ferenc is, nagyszabású építkezéseihez itáliai mestereket hozatott és telepítettetett le birtokain, nagyrészt Biccseán. Ezek a mesterek főleg építészek és kőfaragók, szobrászok voltak, de a fennmaradt falfestések között magas szintű munkák láthatók, amelyek – elsősorban a figurális falfestésekre gondolva – csak az itáliai reneszánsz festészetével rokoníthatók. Az udvarhoz tartozó képműve véghezvitte a „mindenes” munkát, a kisebb javításokat, s külön mesterket szerződtesztett a falfestmények elkészítésére. Ezt támasztja alá például az az adat, hogy Thurzó ravatali képét 1617-ben Czobor Erzsébet nem az udvari képművével festette meg, hanem két, a morvaországi Lipnikről származó festővel köt egyezséget: Vencel Svobodával és Johannes Keylerrel.²⁰ A biccsei vár volt nádor-lakosztályának restaurált helyiségei közül a délnyugati rondellában látható „alvó putto” magasan kvalifikált itáliai mestert mutató alkotás. A szobákat díszesen színezett friz keretezte, és a fennmaradt címeres kandalló is mestermunka. A délkeleti rondellában elhelyezett könyvtár is hasonlóan díszes lehetett. Talán nemcsak egyszerű díszítő motívumok kerülhettek a falakra, mivel Thurzó épületeinek díszítésénél megfigyelhető bizonyos „tudós” koncepció. Erre mutat a nádor által építtetett nászpalota díszítése, hol az épület funkciójára utaló motívumok (bőszeszaru, gránátalma) találhatók, valamint az épület külső frizén zodiakus és kabalisztikus jegyek.

Thurzó könyvjegyzékében megtalálható zodiakus könyv, az elég sok asztrológiával és kabalisztikával foglalkozó munka igazolja a nádor ilyen irányú érdeklődését. Könyvtárában megvult többek között Johann Reuchlin híres műve a *De arte cabalistica*. Egyik művét Rudolf császár udvari orvosa, az orvos-asztronómus-filozófus Jeszenszky János Thurzó Györgynek, a magyar hadak fővezérének ajánlotta 1605-ban.²¹ Ez irányú érdeklődését talán nemcsak Rudolf prágai udvara inspirálhatta, ahol sokat tartózkodott, hanem Batthyány Boldizsár és köre is.²² Thurzó György anyai ágon elsőfokú unokatestvére volt Batthyánnak – mindkettőjük anyja a szigetvári Zrínyi Miklós lánya volt.

A nádor érdeklődési köre, a nászpalota koncepciózus díszítése arra mutat, hogy a különös gonddal kialakított könyvtár is tudós megfontolásokkal, a helyiség funkciójára utaló motívumokkal volt kidíszítve.

Hamel leveléből a könyvtár felújításának módján és a berendezésén kívül a Thurzó-udvar rendjére is következtethetünk. A könyvkötővel való egyezséget Hamel köti meg, de anyagi kérdésekről is szó lévén, a provisornak is jelen kell lennie. Egy új könyvtéka elkészítéséhez Czobor Erzsébet és a provisor beleegyezése szükséges. Ennek a provisornak a nevét is ismerjük: Kardos Gábor, Thurzó hű embere. Az első levélben Hamel arról ír, hogy nem tud hozzálátni a munkához, mert Daniel és Závodszy nincsenek az udvarban. Azokhoz a helyiségekhez, ahol a könyveket őrzik nincs kulcsa, így a könyvkötő sem tudja felmérni mennyi munka vár rá.

²⁰Jozef Kocis, i. m. Jegyzet 280.

²¹RMK III. 1060. Vö. Szőnyi György Endre, *Titkos tudományok és babonák*. Bp., 1978. 115.

²²Könyveiről ld. Barlay Ö. Szabolcs, *400 éves francia levelek és könyvszámlák. Batthyány Boldizsár és Jean Anory barátsága*. in *MKSz 1977*. 156–166. Kőréről ld. Szőnyi György E., i. m. 85–88.

Az általa említett Závodszy György Thurzó jobbkeze, „secretarius”. Závodszy családjával együtt Biccén lakott, és a nádor távollétében szinte teljhatalommal rendelkezett. Feladata elsősorban Thurzó külföldi tudósokkal, fejedelmekkel folytatott levelezésének intézése volt.²³ Thurzó távollétében csak az ő engedélyével lehetett belépni a nádor dolgozószobájába. Ez a szigorú szabály természetes is volt, hiszen Thurzó bizalmas iratait, leveleit, nem a levéltárban hanem írószobájában őrizte.²⁴

Daniel már nehezebben azonosítható, tevékenysége kevésbé körülhatárolható. Mivel Hamel képtelen lett volna egyedül ilyen rövid idő alatt elvégezni a könyvtár rendezését, valószínű, hogy a nádor segítségül rendelte melléje. Feltehető, hogy korábban is reá volt bízva a könyvek ügyei, ezért a kancellárián dolgozó íródéakok között kellene keresnünk. Thurzó udvarában azonban egy időben több Daniel nevű ember szolgált.²⁵ Daniel kilétének megállapítása a továbbiakban azért sem lenne érdektelen, mert a Thurzó udvarhoz kapcsolódó Fanchali Jób-kódex szlovák nyelvű verseinek egyikében, a „Darovals' mne, Boze ...”²⁶ kezdősorában az akrosztichon a Daniel nevet adja. Nem lehetetlen, hogy a Hamel által említett Daniel, aki a könyvtár rendezésében részt vett, azonos a szlovák szerelmes verseket írogató Daniellel.

Hamel könyvtárrendezésének irányelve a szakszerinti csoportosítás. A régi, nagyobb méretű könyvtékában helyezte el, egymástól elkülönítve, a jogi és történeti munkákat. A második, újonnan készített tékában – amelynek nagysága a régi kétszerese – kerültek a teológiai könyvek, lévén ezek száma a legtöbb. A kandalló fölötti kisebb tékában a gyógyászat, fizika, filozófia, etika, logika, retorika, grammatika kötetei kaptak helyet, és ide sorolta be a poéták munkáit is. Itt azonban már nem tudta megtartani a szigorúan vett szakszerinti elkülönítést a kötetek eltérő nagysága miatt, így formátum szerint helyezte el őket. Ugyanezt a módszert alkalmazta a negyedik kis tékában is. Hamel a könyveket számmal és jelzettel látta el, így a visszakeresés könnyű volt.²⁷ Ezeket a számokat és jelzeteket az alfabetikus katalógusban is feltüntette. Hamel a katalógussal még nem volt kész a második levél megírásakor, csak szándékát jelezte urának a betűrendes katalógus megírására. Ez a katalógus azonban ma ismeretlen, elveszett vagy valahol lappang, semmi esetre sem azonos az Országos Levéltárban őrzött példánnyal. A levéltár könyvjegyzékének chronostichonjában 1610-es dátum szerepel, a katalógus első része (alfabetikus) és a második része (formátum szerinti) tartalmában nem teljesen fedi egymást, elég nagy az elétérés. Jelzet sehol nincs feltüntetve. A katalógusban két kéz írása figyelhető meg. Az I. kéz ismeretlen, az ő munkája az 1610-es összeírás, a II. kéz ezt csak kiegészítette, s véleményem szerint megegyezik Samuel Hamel kézírásával. A II.

²³Ila Bálint, i. m. 18–19. Diariumából részleteket közölt Bél Mátyás, *Adparatus ad historiam Hungariae ... II. Posonii*, 1746. 353.

²⁴Ila Bálint, i. m. 35.

²⁵Frivalszky Dániel, Stupczky Dániel, Bohus Dániel. Vö. Radvánszky Béla, *Magyar családélet és háztartás a XVI- és XVII. században*. Bp., 1879. III. 6–8. valamint *Thurzó levelei*.

²⁶Misianik – Echardt – Klaniczay, *Balassi Bálint szép magyar komédiája – A Fanchali Jób-kódex magyar és szlovák versei*. Bp., 1959. 186–188.

²⁷A meglévő kötetek közül néhányon ez a jelzet ledörzsölve bár, de ma is látható. (N^oI. N^oII. etc.)

kéz írásával kerül be a katalógusba 1611-es kiadású könyv is. Az ő általa betoldott alfabetikus rész és formátum szerinti rész kevés különbséggel tartalmában egyezik.

Mindez arra mutat, hogy a könyvtár rendezésének kérdése már 1610-ben napirenden volt, Thurzó már ekkor összeíratta könyveit egy emberével, aki minden bizonnyal a kérdéses Daniel volt. Ezt a listát használta fel Hamel munkája során, és látta el kiegészítésekkel. Ezt az előzetes munkakatalógust követte aztán Hamel szakszerű, teljes katalógusa, amely ma ismeretlen. Kérdés azonban, hogy ez az előzetes, általunk ismert katalógus tartalmazza-e a nádor birtokában levő összes könyv adatait. Erre egyértelműen nemmel válaszolhatunk. Thurzó György könyvtárából fennmaradt, általam ismert könyvek közül elenyésző azok száma, amelyek ebben a katalógusban szerepelnek.²⁸ Ugyanez a helyzet a nádornak és feleségének, Czobor Erzsébetnek 1611-ig ajánlott könyvekkel is.²⁹ Összevetve e két forrást: 46 kiadványból mindössze 7 van feltüntetve a katalógusban. Hamel levelében említi, hogy megérkezésekor két helyen voltak a könyvek, így valószínű, hogy a nádor lakosztályában lévő aránylag rendezett régi téka könyvei alkothatták az 1610-es összeírás alapját. Hamel segítőtársával a rendezetlen anyagból még 86 tételt utólagosan beírt a korábbi listába, ez a kiegészítés azonban még így sem volt teljes.

Thurzó egész 1611-es könyvanyagáról tehát nem rendelkezünk kielégítő adatokkal. A ma is meglévő könyveinek feldolgozása ki fogja egészíteni eddigi ismereteinket. Thurzó fia Imre, majd Czobor Erzsébet halálával a könyvanyag teljesen szétszóródott. Több helyütt létezik szórványanyag,³⁰ de a könyvek zöme a Thurzó leányok és unokák révén az Esterházy, Amade, Jakusits, Erdődy, Draskovich, Illésházy, Thököly, Szunyogh, Vízkelety családok birtokába jutott. Az örökösök férjei mind külföldi egyetemeket megjárt, nagyműveltségű főurak voltak,³¹ akik könyvtáraikba beolvasztották a Thurzó-hagyatékot. E könyvtárak anyagának mostani hollétéről – az Illésházy könyvtár kivételével³² – elég keveset tudunk.

²⁸Az Országos Széchenyi Könyvtárban megtalálható Thurzó-könyvek 1611-es évvel bezáróan. Nem szerepelnek a katalógusban: Ant. 5927 (két nyomtatvány), Ant. 4060, Ant. 5927 (4 nyomtatvány), Ant. 5932 (5 kiadvány), Ant. 359, Ant. 361, Ant. 356., Ant. 4118 (3 nyomtatvány), Ant. 4128 (két kiadvány), Ant. 3077 (18 nyomtatvány), RMK III. 385. (négy kiadvány). A katalógusban megvannak: RMK III. 1087, RMK I. 421., RMK III. 395., Ant. 5880. Az Országos Széchenyi Könyvtár Gyöngyösi Könyvtárában: RMK II. 349. (Nincs a katalógusban.), Ant. 534. (Megvan a katalógusban). JATE Egyetemi Könyvtár egy nyomtatvány, nem szerepel a katalógusban.

²⁹Ajánlott Könyvek. Nincs meg a katalógusban: RMK III. 1091., RMK III. 1102., RMK III. 1103. Megtalálható: RMK III. 1060. Thurzó tulajdonában volt, jelenlegi helyét nem tudom. Nem szerepel a katalógusban: RMK I. 295. J. Camerarius Cicero kommentárja, Basilea, 1538.

³⁰A szegedi Egyetemi Könyvtár példányát például Nagyszombatban 1737-ben katalogizálták. Talán Esterházyn vagy Pázmányon keresztül került oda, aki a Thurzók semptei könyvtárának összes teológiai könyveit is megszerezte. Vö. Gulyás Pál, *A könyv sorsa Magyarországon*. Bp. 1961. III. 176. (A nagyszombati jelzet Monok István szíves közlése.) Ugyancsak szórványnak tekinthetők a gyöngyösi könyvtár példányai is.

³¹Erdődy Kristóf 1604-ben Padovában, majd 1605-ben Sienában tanult. Thököly István 1596-ban Heidelbergben, majd 1600-ban Padovában; Szunyogh János 1618-ban Padovában, majd Sienában tanult. Draskovich János 1620-ban Bolognában, 1623-ban Sienában írja be nevét az egyetem anyakönyvébe. Vö. Veress Endre, *Olasz egyetemeken járt magyarországi tanulók anyakönyve és iratai*. Bp. 1941. 339, 126, 340, 150. valamint Frankl (Fraknoi) Vilmos, *A hazai és külföldi iskola XVI. században*. Bp. 1873. 252.

³²Vö. Berlász Jenő, *Az Illésházy-könyvtár*. in *OSzK Évkönyve* 1967. 57–96. A tanulmány foglalkozik

Samuel Hamel két levele több adatot nem tartalmaz a biccsei könyvtárról, írásai ezen kívül csak az éppen aktuális politikai hírekről beszél, valamint említést tesz a Wittenbergben tanuló diákokról. A diákok Thurzó támogatásával végezték tanulmányaikat – Thurzó ez időből fennmaradt levelének tanúsága szerint – Krmann János és Platini Mátyás volt ez a két diák.³³

Thurzó könyvgyűjtő tevékenységéről valószínű, hogy sok adat található mind az Országos Levéltár mind a biccsei Állami Levéltár Thurzó-anyagában. A nádor művelődéstörténetünkben játszott szerepéről akkor lesz teljes a kép, ha ez az anyag feltárássra, publikálásra kerül.

az Illésházy könyvtárba beolvastott Thurzó-anyaggal is.

³³Vö. Garády, *Historiai források XIV.* in *Új Magyar Múzeum* Pest 1853. VI. 316. A levél dátuma: 1611. augusztus 15. Kassa.